

3 кылааска аабы уругун технологической картата

Уруок тиэмэтэ: Амма Аччыгыйа «Тобус төгүл тобо?» «Бэһис тобо?» .

Уруок тиибэ: Сананы арийы, билии уруга.

Уруок сыала:

- Сага айымныны билиһиннэри;
- Дорбоонноохтук аабыны ситиһии;
- Обо толкуйдуур, санарар үөрүйэбин сайыннары;
- Үөрэнэр, сананы билэр үөрүйэби көбүтүү;
- Сиздээх майгыга иитии.

Күүтүллэр түмүктэр:

Тустаах үөрэх биридимиятин үөрэтии түмүгэ (предметные результаты):

- Аабар дьобуру сайыннары;
- Кэпсээн ис хоһоонун өйдөөһүн.

Ытык өйдөбүллэри үөрэнээчигэ инэри түмүгэ (личностные результаты):

- Сананы билэ – көрө сатыыр үөрүйэби ситиһии;
- Кырдыаҕас дьону ытыктырга, үчүгэйи уонна куһаҕаны араарарга уорэнии.

Бэйэ уонна атын киһи сыһатын сыаналааһын;

- Бөлөбүнэн үлэлиир үөрүйэби сайыннары;

Үөрэх сатабылларын сайыннары түмүгэ (метапредметные результаты):

- Оболор майгыларын тэннээн көрөр, ырытар;
- Учуутал кэпсиирин, бииргэ үөрэнэр оболорун санатын болбойон истэр, кэпсэтиигэ көхтөөхтүк кыттар, бэйэтин санаатын чопчу тиэрдэргэ кыһаллар;
- Уруокка туруоруллар сыалы өйдүүр.

Уопсай өйдөбүл: Суруйааччы аймнытыгар олобуран обону сизэр-майгы өттүнэн иитии, аһыныгас, амарах, үтүө санааҕа угуйуу.

Атын предмети кытта ыкса сыһыан: Тулалыыр эйгэ.

Туттуллар тэрил:

- «Литература аабыта» уорэнэр кинигэ;
- Проектор, ноутбук.
- Презентация «Амма Аччыгыйа».

Уруогу ытыгы технология та	Үөрэнээччи үлэтэ	Учуутал үлэтэ	Үөрэтэр, сайыннарар соридахтар	Уруок хас биирдии этабыгар офону тургутар соридахтар
1 чааба. Тэрээнин чааһа.	Уруокка хайдах бэлэм буолуохтаабын, үөрэниэхтээ бин чопчу билиэхтээх.	Үөрэнээч чилэри уруокка бэлэмниир.	1.Тэрээнин чааһа. -Үтүө кунунэн, күндү оҕолор. Кыраны–кырдыаҕаны ытыктыыр, Ийэни-аҕаны убаастыыр, Ыарахантан толлубат, Үлэттэн чаҕыйбат, Күн киһитин курдук көмүскэс, Айыы киһитин курдук аһыныгас буола улаатын дьэн алгыһынан ааҕыбыт уруогун саҕалыабын.	1.Тэрээнин чааһа. (организационн ый момент)
2 чааһа. Билиини чингэтии (актуализа ция знаний) беседа	Слайданан көрөн аахпыт айымньылар ын туһунан кылгас информация ны кэпсээһин. Бииргэ үөрэнэр оҕолоро кэпсииллэри н болҕойон истии.	Оҕо интэриэһин тардыы, толкуйдуур дьоһурун сайыннары . Болҕомтоло ох буолууну ситиһии.	2 чааһа.Билиини чингэтии (актуализация знаний) -Оҕолоор, эһиги бу кинигэни аахпыккыт дуо? Ким суруйбутай бу кинигэни? Бу кинигэни Николай Егорович Мординов – Амма Аччыгыһа суруйбута. <u>Презентация</u> 1 слайд Амма Аччыгыһа 1906 сыллаахха тохсунньу 6 күнүгэр Таатта Амматыгар күн сирин көрбүтэ. 2 слайд Мординовтар аҕалара Дьөгүөр, ийэлэрэ Сөдүөччүйэ баай ыаллар хамначчытара холбоспуттар. Иккиэн олохторун тухары олус эйбэс, сайаҕас, аһыныгас, оҕомсох дьон эбиттэр. 3 слайд Бииргэ төрөөбүт төрдүөлэр: 3 уол уонна 1 кыыс. Кинилэр оскуолаҕа 8-9 саастарыгар киирбиттэр уонна бары олус бэркэ үөрэммиттэр. 9 биэрэстэ лээх сиртэн сатыы сылдьан үөрэммиттэр. Биллэн турар, тонуу-хатыы, илиини-атаҕы, муннуну-кулгааҕы иһэлити, аччыктааһын дьэн аахсыллыбат этэ. Ол да гыннар, биирдэ даҕаны	2 чааһа. Билиини чингэтии (актуализация знаний)

			<p>уроокка хойутаабат, биир да күнү көтүппэт, өрөөбөт этилэр.</p> <p>4 слайд Саамай биллэр айымнын тынан “Сааскы кэм” роман буолар.</p> <p>5 слайд Амма Аччыгыйа бииги бары сөбүлээн ааҕар хаһыаппытыгар “Кэскилгэ” (“Бэлэм буол”) 30-ча сыл үлэлээбитэ.</p>	
<p>3 чааһа. Сананы билии сыалын – соругун туруоруу. (Формулирование темы урока, постановка цели).</p> <p>дискуссия</p>	<p>Аахпыт айымнылар ынан боппуруостарга сөпкө эппиэттээһин. Саныыр санаатын толору этэр. Бэйэ – бэйэлэрин сыаналыылар.</p>	<p>“Кырдыаҕастар куннэригэр тугу оноруохха собуй” уроок тематыгар киллэри. Оҕо толкуйдуур дьоруу сайдарыгар сөптөөх боппуруостары туруораныытар.</p>	<p>3 чааһа. Сананы билии сыалын – соругун туруоруу.</p> <p>-Оҕолоор, кырдыаҕастар дьону ытыктыгыт дуо?</p> <p>-кырдыаҕастар куннэригэр тугу оноруохха сөбүй?</p> <p>-Автобуска, балыаһаҕа миэсэтэбитин туран биэрэ ҕит дуо?</p> <p>-Кырдыаҕастар куннэригэр, тимуровскай улэҕэ туох улэтин онорооччугут?</p> <p>-Онтон бииги бүгүн Амма Аччыгыйын “5 тоҕотун” ааһахпыт уонна кырдыаҕастар дьонно хайдах сыһаннаһары билиэхпит.</p>	<p>3 чааһа. Сананы билии сыалын – соругун туруоруу.</p> <p>Холобурдары кэпсиилэр.</p>
<p>4 чааһа. Саҥа билиини арийы.</p>	<p>Дорҕоонноохтук ааҕаллар. Уус – ураннык ааҕарга холоноллар.</p>	<p>Айымнын ааҕар. Ааһахпыт айымнын ис хоһоонун ырытарга көмөлөһөр. Үөрэнэччилэр ыарыҕаппыт түгэннэригэр сөптөөхтүк быһаарар.</p>	<p>4 чааһа. Саҥа билиини арийы.</p> <p>-Оҕолоор, Амма Аччыгыйа бу айымнын тоҕо “Тоҕус төгүл тоҕо” диэн ааттабыта буолуой? Эһиги бу айымнын аахпыккыт дуо? Амма Аччыгыйа «Тоҕус төгүл тоҕо?» кэпсээннэригэр оҕолор куннээҕи олохторун тугэннэриттэн суруйар.</p> <p>-Хас биирдий кэпсээн тустуспа темалаах.</p> <p>-Онтон бииги бүгүн “Бэһис тоҕону” ааһахпыт.</p>	<p>3 чааһа. Саҥа билиини арийы. Бөлөхтөн биирдий оҕо айымнын дорҕоонноохтук ааҕар.</p>
<p>5.Физ.минутка</p>	<p>Хамсаны көмөтүнэн эти – хааны уһугуннараллар.</p>	<p>Сайдыылар ыгар хамсанылары толкуйдаан оноруу.</p>	<p>-Амма Аччыгыйа Амма өрүһүн таптаан Талба өрүс диэн ааттыра.</p> <p>-Бииги өрүспүт аатын ким билэр. Долгун хайдах хамсырый?</p>	<p>Долгун хамсырын үтүктэн көрдөрөллөр. Балык хайдах устарын</p>

			<p>-Өрүспүтүгэр араас балык дэлэй. Балык хайдах устарый? Балыктары сиэри өрүспүт үрдүнэн хопто бөбөтө көтөөччү. Хопто хайдах көтөрүй?</p> <p>Сайын оҕолор сөтүөлээн чалбааттаналлар. Оҕолор хайдах сөтүөлүүллэрий? от охсон куйуаллар, мунньаллар.</p> <p>Аҕалар, убайдар сайын от охсоллор. Хайдах оту охсоллор? Мунньаллар?</p> <p>-Маладьыастар, олордубут.</p>	<p>көрдөрөллөр.</p> <p>-Хопто хайдах көтөрүн үтүктэллэр.</p> <p>-Сөтүөлүү сылдыар оҕолор хамсанылары н көрдөрөллөр.</p> <p>-От охсор дьон хамса ныытын көрдөрөллөр.</p> <p>-От мунньа сылдыар дьон хамсанылары н көрдөрөллөр.</p>
6. Айымньыны ырытыы чааһа.		Сөптөөх боппуруостары туруоран оҕолор толкуйдуур дьобурдарын сайыннарар.	<p>-Тоҕо Мария Васильевна кыыбырда?</p> <p>-Оччоҕо туох түмүккэ кэлэбит?</p>	Кэпсээни ырытыыга көхтөөхтүк кытталлар.
7 чааһа. Билии ситимигэр киллэрии этаба.	Саҥа билбит билиилэрин сөпкө туһана үөрэнэллэр.	Оҕо толкуйдуур дьобурун сайыннары. Дорҕоонноох тук ааҕан-истэн сыһа-сөпкө диэн түмүккэ тийэллэр.	-Амма Аччыгыйын “Бэһис тоҕо” кэпсээнин оруолларынан аабыахха.	Бөлөбүнэн олорон боппуруостарга эппиэттииллэр.
8. Түмүктүүр чааһа.	Уруокка хайдах улэлээбитин сыаналанар. Айымньыны төһө интэриэһиргээбитин толору этэр. Кэпсэтиигэ көхтөөхтүк кыттар. Сөптөөх түмүгү онорор.		<p>Амма Аччыгыйын кэпсээнин сэнээрдигит дуо? Кырдыаҕаска хайдах сыһаннаһахтаах эбиккиний? Амма Аччыгыйа бу кэпсээннэ рин сүрүн санаата, идеята тугуй?</p> <p>Суруйааччы биһигини : «Оҕолор онорбут албастарын эһиги оноруман», - диэн үөрэтэр.</p> <p>-Атын абыс тоҕону аабыаххытын баҕардыгыт дуо?</p> <p>-Дьиэбэ үлэлииргэ соруудах: Бу кинигэни ситэри аабын.</p>	

**Николай Егорович Мординов-
Амма Аччыгыйа
саха народнай суруйааччыта**

Мординовтар аҕалара Егор Дмитриевич, ийэлэрэ Феодосия Михайловна баай ыаллар хамнааччытара холбоспуттар. Иккитин олохторун тухары олус эйбээс, сайабаас, аһыныгас, оҕомсох дьон эбиттэр.

Дьөгүүрдээн баайдарга күһүнүн мас мастаан, кыһынын от тэйэн, ойбон алларан, сүөһү аһатан тахсара. Оттон сайынын күрүө-хаһаа тутуутугар, от бурдук үлэһигэр гүбүгүрэр.

Ийэлэрэ Седүөччүйэ баай ыал хотонугар үлэһирэ, бурдуктарын илии суорунатыгар тардара, бэйэтин дьыстинуотун, оҕолорун көрөрө.

Оскуолаба үөрэни

Мординовтар оскуолаба 8-9 саастарыгар киирбиттэр уонна бары олус бэркэ үөрэммиттэр. 9 биэрэстэлээх сиртэн сатыы сылдьан Чычымах оскуолатыгар үөрэммиттэр. Биллэн турар, тонгуу-хатыы, илиини-атабы, муннуну-кулгаабы иһэлити, аччыктааһын диэн аахсыллыбат этэ. Ол да гыннар, биирдэ даҕаны уроокка хойутаабат, биир да күнү көтүспэт, өрөөбөт этилэр.

Бастакы суруйбут айымньытынан **“Ийэ”** диэн хоһоон буолар. Саамай биллэр айымньытынан **“Сааскы кэм”** диэн сэхэн буолар. Амма Аччыгыяа **“Бэлэм буол”** (**“Кэскил”**) хаһыакка 30-ча сыл үлэлээбитэ.

Кылаас таһынан аафыы уруога «Тоҕус төгүл тоҕо?»

Сыала: Н.Е. Мординов- Амма Аччыгыйа «Тоҕус төгүл тоҕо?» айымньытыгар тирэбирэн оҕону сизрдээх буоларга, куһаҕаны үчүгэйтэн араарарга, доҕордуу сыһыанга иитии.

Соруктара:

- оҕо майгытын-сигилитин, дьобурун, билиитин чинчийи;
- оҕо сааһын учуоттаан, уус-уран айымньыны наардааһын;сырдык уйулҕа, ис турук олобуруутугар улэлэһии;

Сабаҕалааһын: айымньыларын иитии-үөрэтии үлэтигэр таба танан туһаныы, олоххо дьулуурдаах, тулуурдаах, аһыныгас, көнгүл өйдөөх-санаалаах киһини иитэн таһаарарга тирэх, аафыы культуратыгар дьулуһуу, ааҕааччыны, айыы тыыннаах киһини иитии.

Үөрэх биридимиэтин үөрэтии түмүгэ:

Ытык өйдөбүллэри үөрэнээччигэ инэрии түмүгэ.

- Үөрэнэр баҕаны, бэйэни сайыннарар.
- Бодорууһууга майгы – сигили нуорматын, бэйэ эппиэтинэһин сайыыннарар, салайынар.
- Эстетическай санааны олохсутар
- . Сизрдээх быһыыны, атын дьонго амарах сыһыаны сайыннарар.
- Бииргэ үлэлиир сатабылы сайыннарар.
- Үтүө сыһыаннаах бодорууһуну инэринэр.
- Мөккүөрдээх түгэнтэн сатаан тахсар үөрүйэҕи үөскэтэр.
- Айымньылаах үлэҕэ баҕаны үөскэтэр, сэрэхтээх, чөл олох туһунан өйдөбүлү, сыһыаны олохсутар.

Үөрэх сатабылларын сайыннарыы түмүгэ.

- Араас тиэкиһи ис хоһоонноохтук аабар, үчүгэйдик толкуйдаан санарар.
- Сэһэргэһэр киһитин болҕойон истэр, кэпсэтэргэ бэлэм, кэпсэтиигэ араас санаа үөскүүрүн өйдүүр, бэйэ санаатын тиэрдэргэ кыһаллар , дакаастыы сатыыр.
- Тэнниир, ырытар, түмэр, түмүктүүр наардыыр, маарынныыры, хардарыта сибээһи, төрүөтү булар, хайа баҕарар тиэмэҕэ кэпсэтиһиигэ кыттар.
- Үөрэх дьарыгын туруоруллубут соруктарга олобуран былаанныыр, хонтуруолланар уонна сыаналанар, сийтиһиигэ тиэрдэр ордук көдүүстээх ньымалары быһаарар.

Тустаах үөрэх биридимиэтин үөрэтии түмүгэ.

- Уус – уран айымньы омуқ уонна аан дойду култуурата , сизр – майгы сыаннастара буоларын уонна баар үгэстэр харыстаныахтаахтарын , кэлэр көлүөнэҕэ тиэрдиллиэхтээхтэрин өйдүүр.

Атын биридимиэттэри кытта сибээһэ: Тулалыыр эйгэ.

Эбии матырыйаал: Презентация «Тоҕус төгүл тоҕо?»

Учуутал үлэтин корүнгэрэ	Түһүмэхтэринэ н сыал-сорук	Үөрэнээччи үлэтин көрүнгэрэ			Түһүмэхтэр түмүктэрэ
		Билэр- көрөр сатабыл	Бодоруһар сатабыл	Бэйэни салайынар- дыһанар сатабыл	
1. Тэрээһин түһүмэх					
Болдойон олоробут, чуумпуран истэбит	Үлэлиир турукка офону киллэри		Ситиһиилээ хтик үлэлииргэ ирдэбил туруору, ол тула кэпсэтиһи	Үлэлииргэ сыал-сорук туруорунуу	Офолор үлэлииргэ бэлэм буолаллар
1. Проблеманы үөскэти түһүмэбэ					
Офолор киһи диэн кимий, хайдах буолуохтаабы ?	Толкуйдатыы, проблеманы туруоруу.	Бэйэ- бэйэбэ болдомтол оохтук сыһыанна ан эппиэттиил лэр.	Бэйэ бэйэни истэллэр, санааларын сатаан этэллэр, мөккүһэллэ р, дакаастыыл лар.	Билиилэрин санааларын тылынан холобурдаан этэллэр, тыл нуорматын культуураты н тутуһаллар	Үөскээбит проблеманы быһаарга дылуһалла р
2. Үөрэнэр соругу туруоруу түһүмэбэ					
Амма Аччыгыһа ханнык айымныларын билэбит?	Толкуйдатыы, сана улэбэ кириигэ бэлэмнэни.	Баар билиилэри нэн үллэстэллэ р.	Бэйэ-бэйэни истэллэр.	Эппиэттиилл эр санааларын арыйаллар.	Амма Аччыгыһа ааспыт түөрт айымныты н кэпсииллэр.
3. Билбэти арыыы түһүмэбэ					
Амма Аччыгыһа “Тобус төгүл тобо?” кэпсээннэрин аабыахха	Айымныны истэригэр аабыы.	Кэпсээннэр и ырыталлар.	Бэйэ-бэйэни истэллэр, санааларын сатаан этэллэр.	Эппиэт истэн эбэллэр	Аафар дыобурдары н сайыннарал лахдорбоон ноохтук аафарга бэлэмнэнэл лэр
4. Сынналан түһүмэбэ					
Айылбабыт араас мастардаах дии. Ким ханнык маска бэйэтин хоһулуур. Арай биһиги ол мас эбиппит. Күн тыгар өрүс	Обо салаатын таһаран, хамсанан, сынньанарын ситиһэн, салгыы үлэлиирин салайыы.	Офолор эппиэттээн, талан, хамсанан сэргэхсийэ ллэр.	Бэйэ- бэйэлэрин сэнээрэн, учуутал көмөтүнэн бары тэннэ хамсанан үөрэллэр.	Хас биирдии обо сынньанан, урукку билиитин сөхсүтэрин ситиһэр.	Сынньаныы , дуоһуйуу.

таһыгар турабыт, арай тыал үрдэ, тыал өссө күүһүрдэр күүһүрэн иһэр, намтаатар намтаан иһэр, бүтгэ. Олордубут.					
5. Бэйэ билиитин тургутуу түһүмэбэ					
Айымньыны доргуччу ааҕарга сорудахтыыр.	Хас биирди оҕо доргуччу ааҕаччыны истэн, тэнгэ көрөн кэтиир.	Айымньын ы биирдии кэпсээнинэ н үллэстэн доргуччу ааҕаллар.	Бэйэ бэйэлэригэр болҕомтоло охтор, истиһэллэр.	Кылааһынан хонтуруолла наллар, эйэ дэмнээхтик үлэлиллэр.	Кэпсээни доргуччу ааҕан, астыналла, дуохуйалла р.
6. Билии ситимигэр киллэрии түһүмэбэ.					
Презентациян ы туһанан айымньы ис хоһоонун өйдөөбүттэрин түмүк.	Толкуйдатыы, үлэлиир эппиэттиир турукка киллэрии	Эппиэтти ллэр, билиилэри н үллэстэллэ р.	Бэйэ-бэйэбэ болҕомтоло охтук сыһыаннаба н эппиэттиил лэр.	Бэйэ бэйэни истэллэр, санааларын сатаан этэллэр, дакаастыбылл ар.	Уруок тематын төһө өйдөөбүттэ рин бэрэбиэркэл ириллэр, уруок сыалын чопчулуулл ар.
7. Тумук.					
	Хайдах үлэлээбитин сыаналанар.	Айымньын ы төһө интэриэһир гээбитин толору этэр.	Бэйэ бэйэлэригэр сыһыаннар ын көннөрүнэл лэр.	Кэпсэтиигэ көхтөөхтүк кыттар. Сөптөөх түмүгү онорор.	